

Gorgias svarer Sokrates

— en hidtil ukendt anonym dialog mellem Gorgias og Sokrates oversat fra græsk og udgivet af Christian Kock

Ved forlagets Gyldendals arrangement den 23. november 2011 i anledning af udgivelsen af 3. bind af den nye samlede danske oversættelse af Platons værker fremlagde professor i retorik ved Københavns Universitet Christian Kock det følgende dokument – et fragment af hvad der formodes at være en hidtil ukendt platonisk dialog mellem Sokrates og Gorgias. Han gjorde rede for at dialogen, som her fremlægges i hans egen oversættelse, var kommet ham i hænde via en anonym tysk mellemhandler. Denne optrådte formentlig på vegne af det græske kulturministerium, som i samme periode - i lyset af Grækenlands særlige økonomiske situation - var blevet pålagt at skaffe de offentlige græske kasser flest mulige ekstra indtægter snarest muligt.

SOKRATES: Jamen er det ikke – jamen jeg skulle tage meget fejl hvis det ikke er ... *Gorgias!* Dav, du gamle! Tænk at det er dig! Her på de elysiske marker! Jeg havde godt nok ikke regnet med at se dig *her*.

GORGAS: Nej, det så du vist ikke lige komme, Sokrates. Og det er også kun for nylig at jeg er blevet sluppet ind, sammen med resten af mit slæng - du ved, Protagoras og Prodikos og Antisthenes og dem. Du har jo selv gjort et grundigt stykke arbejde med at få os retorikere og 'sofister', som du kalder os, hængt ud som det værste, især hos en masse af de filosoffer der har sat dagsordenen op til vore dage.

Tag nu bare sådan en som John Locke, der var med til at indvarsle oplysningstiden, som de kalder det. Han skrev bl.a. sådan her i *An Essay on Human Understanding* (1690): "It is evident how much men love to deceive and be deceived, since rhetoric, that powerful instrument of error and deceit, has its established professors, is publicly taught, and has always been had in great reputation." Og han skrev også at retorik, det tjener ikke til andet end at " ... insinuate wrong ideas, move the passions, and thereby mislead the judgment" ... . Det slog ligesom tonen an.

Og den helt store oplysningsmand, Immanuel Kant, han skrev (i en fodnote - det var alt hvad vi fik) at "den retoriske kunst er ... sich der Schwächen der Menschen zu seinen Absichten zu bedienen", og derfor er den „gar keiner Achtung würdig“!

SOKRATES: Ja, okay, det var da også lidt hårdt sagt, Gorgias.

GORGAS: Ja, men det er jo dig de har det fra, Sokrates. Og hvis det så kun var filosoferne vi var sådan på *kant* med - ja undskyld, men jeg elsker ordspil - men du har også gennem tiden fået en masse filologer til at rakke ned på os. Hør bare her hvad en dansk professor i klassisk filologi skrev – han hed J.L. Heiberg, men der er ikke meget Elverhøi over det her, han var ekspert i antik naturvidenskab. Han skrev sådan i sin bog *Græske Rhetorer i Kejsertiden* fra 1920:

“Neppe nogen Side af antik Aandsvirksomhed har et saa tungt Regnskab at svare til som den græske Rhetorik, den systematiske Undervisning i Veltalenhedens Kunst.” Og han slutter sin bog med en opremsning af retorikernes værste fejl: “den overfladiske ‘almindelige Dannelse’, Nedværdigelsen af Videnskaben overfor det store Publicum, Afguderiet med Formen paa Indholdets Bekostning, den forskruede Jagen efter stilistiske Effekter ...” - og: “de var en Kræftskade paa den antikke Litteratur, hvis ædlere Dele efterhaanden bukkede under for den uheldbredelige Sygdom.”

SOKRATES: Jamen Gorgias, det han siger dér, det *er* der jo noget om. Formen på indholdets bekostning, er det ikke hvad du selv stod for – dine tekster er jo fulde af klingklang og rim og bogstavrim og gentagelser og antiteser og anaforer og alle den slags retoriske figurer. Og du hylder selv talens evne til at forføre os. Helt ærligt, Gorgias, bør tale ikke være andet end forførelse?

GORGAS: Jo, Sokrates, du har ret, og retorikken er også meget andet end forførelse. Men okay, jeg var selv forført af hvad man kunne med ord – og tale er *også* forførelse. Jeg hyldede det jo heller ikke uden videre. Jeg vidste godt at det var farligt. Hør her hvad jeg selv har skrevet: “Talens virkning på sjælens tilstand kan sammenlignes med den virkning som lægemidler har på legemets tilstand. For ligesom forskellige lægemidler uddriver forskellige af legemets væsker, og nogle bringer en sygdom til ophør, mens andre bringer livet til ophør, sådan også med taler – nogle skaber sorg, andre fryd, nogle skaber frygt, andre gør tilhørerne dristige, og nogle bedøver og fortryller sjælen med en form for ondsindet overtalelse.” Det står i min *Lovtale over Helena*.

Folk *kan* nemlig forføres og suggereres og hypnotiseres med ord. Hvis de ord bruger alle de samme virkemidler som musik – det er noget med gentagelse og variation og flertydighed og dobbeltbetydninger og parallelismer og forventning og overraskelse og den slags – ja så *kan* ordene virke ligesom musik kan virke. Jeg kan sagtens forestille mig at en hel menneskemængde kan blive gejlet op til en art rus eller hypnose når et menneske taler og synger. Kan du ikke det, Sokrates? Lige nu ser jeg for mig titusind unge piger der skrigende – ja, eller ti tusind unge mænd, Sokrates...

SOKRATES: Nu skal vi vist ikke komme for godt i gang, Gorgias! Lad os hellere tale om hvad retorikken egentlig handler om.

GORGAS: Det her er i hvert fald en del af hvad den handler om, Sokrates. At ord og toner kan virke sådan, og især at de kan gøre det når ord og toner optræder sammen, det er en del af menneskelivet vi ikke kan tage væk, og det skal vi heller ikke. Det er noget du vist aldrig har forstået. Og heller ikke ham dér skribleren der nedskrev alt hvad du sagde. Og han skrev ellers rimelig godt, det må jeg indrømme, der er i hvert fald mange der er blevet ret forført af det. Men retoriker, dét ville han ikke kaldes, uha uha.

Men okay, jeg kan godt se at jeg var lovlig ensidig i min interesse for det dér forførelse.

SOKRATES: Ensidig, Gorgias – du var farlig, var du. Hvad for et samfund ville vi have hvis de dér kræfter skulle styre os i stedet for fornuften?

GORGAS: Jamen så indrømmer du altså at de kræfter findes, Sokrates? Er det så ikke i orden at fortælle at de findes? Er det ikke vigtigt at vide hvordan de helt konkret virker?

SOKRATES: Jo, men dig og dine kolleger, Gorgias, altså Protagoras og dem, I lærte også folk at *gøre* den slags, at manipulere og forføre og rive masserne med.

GORGAS: Ved du hvad, Sokrates, det er mange kloge folk nu omsider ved at skifte mening om. Vi var ikke manipulationens og propagandaens mørke fyrster og spindoktorer, siger de, vi var faktisk forløbere for demokrati og det åbne samfund. Du kan selv høre hvad der står hos Karl Popper – og han er endda filosof. Nu er jeg jo en beskeden mand der ikke vil fremhæve mig selv, men hør så hvad Popper siger om min kumpan og konkurrent, Protagoras:

“Det lukkede samfund, og med det troen på, at stammen er alt og individet intet, var brudt sammen. Individuelt initiativ og selvhævdelse var blevet en kendsgerning. Interessen for det menneskelige individ som et individ, og ikke blot som en stammehero og frelser, var blevet vakt. Men en filosofi, der gør mennesket til centrum for sin interesse, begyndte først med Protagoras.” (*Det åbne samfund* I, 211) – tag den, Sokrates!

Og her er noget mere af hvad Popper har sagt. Vi var “Den store generation” siger han, os der levede lige før og under den peloponnesiske krig: Perikles, Protagoras, Demokrit, – og jeg citerer:

“Så var der Gorgias’ skole – Alkidamas, Lykofron og Antisthenes” – og ved du hvem han også nævner? Hold nu fast: “der var, måske størst af dem alle, Sokrates, der sagde, at vi må tro på den menneskelige fornuft, men på samme tid være på vagt over for dogmatik”! (I, 207).

Protagoras og mig og min “skole”, og så dig – vi var på samme hold – hvad siger du så? Hva? Hva?!

SOKRATES: *Jeg stiller spørgsmålene her, Gorgias. Ellers er det ikke rigtig dialektik. Og nu vil jeg spørge dig om nogle af de samme ting som dengang da vores samtale blev afbrudt, da ham dér dit føl, Polos, kom stæsende. Dine svar dengang synes jeg ærligt talt ikke var helt tilfredsstillende.*

GORGAS: Okay, Sokrates, jeg var beruset – af ord altså, så nogle af mine svar dengang, de *var* lidt naive.

SOKRATES: Dér må jeg for en gangs skyld give dig medhold, Gorgias.

GORGAS: Jaja, men det hjælper jo heller ikke at man bliver fremstillet sådan som han gjorde, ham dér dit føl der bare gik i hælene på dig og skrev om alle de dybsindige ting du sagde – og nogle af dem lagde han vel også til selv, som en anden doktor Watson. Jeg mener, *så* dum var jeg heller ikke, og *så* villig var jeg ikke til at jukke ned i alle de fælder du satte for mig.

SOKRATES: Nå, dem lagde du altså mærke til, Gorgias?

GORGAS: Ja, jeg gjorde, men ved du hvad, Sokrates, jeg lærte noget af det. Og jeg er faktisk blevet klogere siden dengang. Jeg har fået tænkt en hel del, og jeg har læst en masse kloge folk, der har skrevet om retorik. Især en af dem, ham dér knægten der kom oppe fra Stagira, Aristoteles. Ham skulle du altså have mødt – er han ikke også her et sted?

SOKRATES: Ham nåede jeg aldrig at møde, Gorgias. Der var en del jeg ikke nåede.

GORGAS: Og skal jeg sige dig hvorfor – ja, for helt ærligt, Sokrates, den forsvarstale du fyrede af dér, den skulle du have ladet *mig* skrive, for den kiksede du godt og grundigt – du kunne lige så godt have taget gift – ja, jeg mener, med det samme altså...

SOKRATES: Nu prøver du at lede samtalen hen på noget andet, Gorgias, men jeg vil alligevel bore i spørgsmålene jeg stillede dengang, og som du havde så svært ved at svare på.

GORGAS: Okay, Sokrates – skyd løs.

SOKRATES: Godt, så tager vi det spørgsmål her, og jeg citerer mig selv fra dengang: "Hvad slags overtalelse er retorikken fag for, og hvad handler den om? Eller synes du ikke, det er rimeligt at spørge sådan?"

GORGAS: Det dér, det har jeg sidenhen tænkt meget over, for dér fik du lov at køre rundt med mig. Og du slipper ofte godt fra at køre rundt med folk – som for eksempel da du talte med unge Hippokrates om min kollega, Protagoras. Du sammenligner f.eks.

en lyrespiller og en sofist (altså en retoriker) – det er side 312c-313c i den skriftlige udgave, Sokrates, hvis du gerne vil slå efter. Du kommer frem til at lyrespilleren kan lære sine elever at tale om lyrespil - men hvad kan man lære at tale om hos sofisten? Hvad som helst, får du så at vide, og det tolker du som: ikke noget bestemt. Lyrespilleren har altså et rigtigt fag; det har sofisten ikke. Det er din konklusion.

Men analogien mellem lyrespilleren og sofisten er skæv, Sokrates. Det er rigtigt at lyrespilleren kan lære os at tale om lyrespil - det er jo hans fag. Men hvorfor spørger du hvad lyrespilleren kan lære os at *tale om*? Det interessante er vel, dels at han selv kan spille lyre, dels at han formentlig kan lære os andre at gøre det. Din måde at spørge på lægger – smart nok – op til at du også kan spørge om hvad sofisten kan lære os at *tale om*. Og dét spørgsmål besvarer du ved at se på hvad sofistens *taler* handler om - men de kan jo handle om hvad som helst, og altså ikke noget bestemt. Og så hoverer du over det.

Men Sokrates, det er ret let at se at spørgsmålene om de to slags fagfolk ganske vist lyder ens, men faktisk handler de ikke om det samme i forhold til de to fag. Om lyrespilleren fastslår du at han kan lære os at tale om sit fag; men sofistens fag er jo at holde taler og lære andre at gøre det. Svaret på spørgsmålet om sofisten burde altså også handle om at han kan lære os at tale om sit *fag* - dvs. om at holde taler, dvs. om retorik. Men du fortolker spørgsmålet som om det handler om hvad sofistens *taler* handler om. Den upåfaldende drejning af spørgsmålets mening som du dermed laver, den er mulig netop fordi selve sofistens fag er at holde taler.

Skal jeg klippe det ud i pap, Sokrates? Dit lyrespiller-spørgsmål handler om hvad lyrespillerens *fag* handler om. Dit sofist-spørgsmål handler derimod om hvad sofistens faglige *frembringelser* handler om. Skulle man stille et tilsvarende spørgsmål til lyrespilleren, måtte det lyde: Hvad handler din lyremusik om? Og det ville han nok have svært ved at besvare!

Det her er bare ét eksempel på at dine argumenter, som filosoffer beundrer så meget, ærligt talt ofte er problematiske. En god øvelse i argumentation, tror jeg, ville være at overveje alle dine argumenter kritisk og ikke give dig medhold lige så let som dine dialogpartnere i reglen gør.

Men nu skal du høre noget som jeg har læst om det her hos Aristoteles: “Retorikken har altså sådanne ting til genstand, som vi drøfter og rådslår om, men som vi ikke har noget fag eller nogen videnskab til at besvare ... ” (1357a).

Det er altså ikke sådan at retorikken ikke har noget emne, og at den bare er defineret som ord der skal overtale nogen med alle midler - om hvad som helst. Det er ellers det indtryk som næsten alle filosoffer har fået takket være dig. Du sagde blandt andet om talekunsten: "Det er ikke nødvendigt for den at vide, hvordan tingene faktisk forholder sig. Man har opfundet en teknik til at tale overbevisende, så det i de ukyndiges øjne tager sig ud som om man er mere kyndig end de kyndige" (459b-c).

Sådan sagde du – og hvad svarede jeg ifølge ham din Dr. Watson? Jeg svarede, ved Hera: "Jo, men er det ikke uhyre bekvemt, Sokrates?"! Helt ærligt, det er ikke retfærdigt at du skal have lov at drage den dér konklusion, og så får jeg ordet for at komme med sådan et bøvet ikke-svar. Men nu skal du høre, Sokrates – nej nej, nu er det mig der taler – retorikken handler faktisk om visse emner, den kan *ikke* defineres som snak om et hvilket som helst emne med det formål at overtale, uden hensyn til sandheden. Aristoteles definerede den jo som tale og debat der handler om de ting vi *rådslår* om. Og hvad er det for nogle? Ja, hvor er det vi *rådslår*? Det gør vi blandt andet i folkeforsamlingen og i domstolene. Men det vi taler om dér, det er sager vi kan og skal træffe *beslutninger* om. Vi diskuterer ikke alt muligt, vi diskuterer hvad vi *vil*. Det er nemlig kun det man kan *rådslå* om. Ja, nu kan præcisionen jo godt gå lidt fløjten når vi bliver oversat til dansk, Sokrates, så lad os lige repetere at det at *rådslå*, det hedder jo på græsk *bouleuein*, der kommer af *boulē*, som betyder vilje. Og det er hvad det handler om i folkeforsamlinger og den slags steder. Forresten kommer ordene *vilje* på dansk og *voluntas* på latin og *vouloir* på fransk, og så videre, fra den samme stamme som *boulē* - *b* og *v* er jo nært belægtede. Altså, skal vi tage Aristoteles' definition, så er retorik det at vi sammen diskuterer hvad vi *vil*. Dét er at rådslå.

SOKRATES: Nu hænger du vældig meget op på ét eneste ord, Gorgias, men i de fleste oversættelser fra græsk bliver ordet *bouleuein* bare oversat med at diskutere eller overveje. Og det kan man jo gøre om alt muligt. Det særlige ved retorikken er vel stadig at man diskuterer for at vinde.

GORGAS: Nej det er ej, Sokrates, og du kan også se hos Aristoteles hvor vigtigt det er for ham at afgrænse de ting klart som man rådslår om. Det handler om det man bevidst vil vælge at gøre, efter at have overvejet det. Det er også helt afgørende for ham i hans etiske bøger, for det man kan bedømme etisk, altså om det er godt eller ondt, dét

er netop de ting man bevidst har valgt at gøre. I sin etik siger han: "Et menneske rådslår om de ting som han selv er i stand til at udføre" (1112a) - og det er dem etik handler om – det enkelte menneskes rådslagninger med sig selv om hvad det skal gøre. Og tilsvarende i retorik – der overvejer og diskuterer man i fællesskab de ting man kan vælge at gøre. Retorik handler om fællesskabets rådslagning om fælles beslutninger, og dér siger Aristoteles noget lignende som han siger om etik: "De ting som ikke kan forandres hverken før, nu eller senere, finder ingen jo på at rådslå om" (1357a). Noget lignende siger han også en masse andre steder. For ham er *bouleuein* et nøglebegreb der alene handler om det som vi kan beslutte at gøre. Derfor er det faktisk sløvt af oversætterne at de oversætter det med at 'drøfte' og 'diskutere', for det kan man jo med alt muligt. Man kan *diskutere* om det bliver regnvejrs i morgen, men man kan ikke *rådslå* om det. De handlinger man har rådslået med sig selv om, dem handler etik om. De handlinger man rådslår om i fællesskab, dem handler retorik om. Har jeg snart sagt det klart nok?

SOKRATES: Jamen er det et *fag*, Gorgias? Jeg mener, skibsbygning, det er et fag, det handler om hvordan man bygger skibe. Men det man rådslår om, det er godt nok ret udflydende sagt, det er da ikke en definition på et *fag*.

GORGAS: Nej det kan du måske sige, men det vil Aristoteles jo gøre det til, for der er ikke noget *andet* fag eller nogen *anden* videnskab der kan besvare de spørgsmål som retorikken handler om.

SOKRATES: Jamen skulle vi så ikke se at få sådan et fag, Gorgias? I stedet for at blive ved at rende med en halv vind og lade os rive med af overtalelse og tro som ikke er sand viden? Her vil jeg citere mig selv: "Hvad er det så for en slags overtalelse om ret og uret, som retorikken producerer i retssalene og de andre forsamlinger? Den der fører til, at man tror uden at vide, eller den der fører til viden?"

GORGAS: Jamen dér stiller du en falsk modsætning op, Sokrates. Det er ikke sådan at det vi rådslår om og beslutter, enten er sandt eller usandt, altså at det enten er sand eller falsk viden. Om mange ting – blandt andet dem vi rådslår om, og det er derfor vi rådslår om dem – dér *findes* der slet ingen 'viden'. Prøv at tænke på hvad det er vi

rådslår om i vore folkeforsamlinger: Skal vi gå med i en bestemt krig eller ej? Skal vi sætte skatten op eller ned? Skal vi sætte prisen på røgpinde op, og i så fald med hvor meget? Skal folk betale bompengge for at køre ind i byen? Nu spørger jeg dig, Sokrates: Hvad er 'sandheden' om den slags ting? Det er vist det der hedder et retorisk spørgsmål, for der er ikke noget svar på det. Der *er* ingen sandhed om de ting. Det svarer til at du har en diskussion derhjemme med sin kone Xanthippe –

SOKRATES: Hende holder du lige udenfor!!

GORGIAS: Nå ja, men altså hvis et ægtepar nu diskuterer om de skal tage hen og se en udstilling af Phidias' seneste skulpturer, for det synes konen, eller om de skal se en brydekamp, for det synes manden – hvad er så *sandheden* i den diskussion? Det skal jeg sige dig: Der er ikke nogen. Der er tale om et valg – det handler om hvad de *vil*, ikke om hvad der er sandt.

SOKRATES: Så du mener at vi skal vælge hvad vi skal gøre, uden hensyn til hvad der er det sande?! Hvis vi er dygtige nok retorikere, så kan vi få folk til at vælge det falske, og det er så altså helt i orden?!

GORGIAS: Nej, Sokrates, du presser en falsk dikotomi ned over den her sag.

SOKRATES: Det skal jeg lige have forklaret. Hvor lærer du den slags ord, Gorgias?

GORGIAS: Spil nu ikke så uvidende, Sokrates, det er du slem til. Du kan også kalde det en kategorifejltagelse, det du begår, hvis du synes det er bedre. Om de valg vi træffer, kan man slet ikke bruge betegnelserne sandt og falsk. Du vil se brydekampen, din kone vil se skulpturerne. Der er ingen sandhed dér. Dig og din kone har lov at ville noget forskelligt. (Eller tager jeg fejl i dit tilfælde?) Aristoteles har sagt noget i en af sine etik-bøger der rammer plet: "et valg er ikke 'sandt' eller 'falsk' ". Du kan få det på græsk: *ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθῆς ἢ ψευδῆς* (1226a). Det er også derfor at man f.eks. ikke kan sætte en filosof eller et filosofisk råd til at afgøre hvad staten skal gøre på alle mulige områder – hvis ellers nogen skulle komme på den syge idé. Når vi skal beslutte noget i fællesskab, så er det ikke sådan at ét svar er sandt, og et andet er falsk. Folk har

lov at ville noget forskelligt. Det er derfor at vi i princippet overlader det til hver enkelt at afgøre hvad de går ind for. På græsk kalder vi det jo demokrati. Det er ikke sikkert folk bliver enige, så de ender nok med at stemme om det.

SOKRATES: Det dér demokrati du går ind for, er det så bare at hver enkelt stemmer på det der passer dem bedst – uanset hvor meget eller hvor lidt de har forstået om sagen? Så skal kvinder og slaver og folk udefra vel også stemme? Er det dét du vil?

GORGIAS: Jamen det med at stemme er ikke det eneste der hører med til demokrati. Folk skal *høre* på hinanden. Det kniber det forresten med. Der skal først være en ordentlig diskussion – og dér kan vi lære noget af dig, Sokrates, for den skal bestå i at dem der vil noget bestemt, de forklarer hvorfor, og så skal de svare på spørgsmål fra sådan nogle som dig, Sokrates, for du ved hvordan man får folk til at svare, og hvis de ikke gør, så kan du gøre det tydeligt for alle at de ikke gør det. Det har jeg jo selv været ude for. Så vi skal altså have nogle der kan tale og skrive og debattere – ja faktisk skal vi alle sammen gerne lære om det, sådan at vi selv kan deltage i diskussionen. Den slags kan man også betragte som et fag, Sokrates. Det er ligesom med malerkunsten, den er jo ikke et fag fordi malere maler nogle bestemte ting, men fordi de er gode til at male hvad det nu skal være. Lad mig citere dig selv, for du sagde noget til ham dér Phaidros om hvordan man skulle uddanne sig som taler. Man skal f.eks. vide hvilke forskellige former for sjæle der findes, og hvordan man skal tale til hver af dem. Så er det altså *lidt* okay at være taler, eller hvad? Og er det ikke et fag du beskriver med de udtalelser dér? Vi skal jo også lære om hvordan nogle talere prøver at manipulere os og forføre os, sådan at vi kan gennemskue dem. Dér kommer *jeg* så ind i billedet.

SOKRATES: Så kan vi begge to bruges i demokratiet, Gorgias? Det skal jeg lige hjem og tænke over.

GORGIAS: Ja, og du kan bestemt ikke undværes, for du kan det dér med at indrømme at du intet ved, undtagen at du véd at du intet ved.

SOKRATES: Det ved jeg nu ikke rigtig, Gorgias. Pyha, er der ikke ret varmt her? Kom, lad os gå.